

Ph.d.-afhandling
Elisabeth Skou Pedersen

Et delvist blik
Metonymi, skala og repræsentation i litterær geografi

Resumé

I de seneste år har fokusområder som rum og sted vundet frem i humaniora og socialvidenskaberne, hvilket har affødt en række interdisciplinære samarbejder som led i den såkaldt 'rumlige vending'. Heriblandt er den litterære geografi, et voksende felt, som afhandlingen *Et delvist blik. Metonymi, skala og repræsentation i litterær geografi* søger at bidrage til.

Det gør den gennem undersøgelsen af en toleddet tese. For det første fokuserer afhandlingen på, hvad man kan kalde det største stridspunkt mellem litteraturvidenskaben og geografien: nemlig tilgangen til og definitionen af *repræsentation* og *referentialitet*. Dette problem undersøger jeg gennem en case, som samtidig udgør afhandlingens anden tese eller problem: den påstand, at studier af litteratur kan bidrage til at gendefinere *geografisk skala*, som er et omstridt begreb i geografien. Mere specifikt argumenterer jeg for, at metonymien som litterær trope kan tilbyde et alternativ til geografis skalabegreb. Dette argument afsøger jeg gennem en række analyser af litterære værker fra det 20. og 21. århundrede. Skalaproblemet omhandler ikke kun spørgsmålet om, hvordan man begrebsætter rumlig erfaring, men også spørgsmålet om *repræsentationen* af rum og sted. I den forstand peger problemet direkte ind i den metodologiske og teoretiske diskussion af repræsentation og referentialitet i den litterære geografi.

De to hovedteser præsenteres i afhandlingens to første kapitler. Kapitel 1 gennemgår fra tre forskellige vinkler de interdisciplinære forbindelser mellem litteraturvidenskab og geografi i nyere tid. Først opridser jeg udviklingen af begreber om rumlig form i litteraturteorien, idet jeg følger G.E. Lessings omstridte skelnen mellem rumlige og tidlige kunstformer gennem det 20. århundrede. Jeg hævder, at de rumlige elementer i den litterære form bør anerkendes, samt at rum og tid bør opfattes som sammenhængende. Den anden del af kapitlet anskuer det interdisciplinære felt fra geografis synsvinkel med fokus på, hvilken udvikling repræsentationsbegrebet har undergået her. Indtil slutningen af det 20. århundrede var den litterære geografi præget af en mimetisk tilgang, hvilket kan opfattes som en parallel til den

historiske opfattelse af kartografien som en 'transparent' repræsentationsform. I løbet af de sidste årtier er tilgangen blevet mere sofistikeret, men jeg argumenterer for, at der stadig er behov for en undersøgelse af, hvordan litteraturens medialitet konkret kan bidrage til geografien som disciplin. Jeg foreslår, at en begrebssættelse af litteraturen som performativ kan medvirke til at holde fokus på de kreative og produktive måder, hvorpå litteraturen udøver en geografisk tænkning – ikke bare i sin reference, men i sin form. I den tredje og sidste del af kapitlet gennemgår jeg byen som litterært topos i nyere litteraturhistorie gennem flanøren og mængden som to litterære figurer, der begge iværksætter (geografisk) skala som problem.

Kapitel 2 sætter afhandlingens teoretiske ramme og fokuserer på den anden hovedtese om metonymien som skalabegreb. Skala er et metodisk redskab inden for geografien, hvor det bruges til at rammesætte en undersøgelse på en bestemt skala: den globale, nationale eller regionale skala – eller en helt lokal skala som kroppen. Dette hierarkiske og vertikalt strukturerede begreb er blevet kritiseret i post-strukturalistisk geografi, og man har foreslået at erstatte begrebet med en flydende horisontal begrebslighed eller helt at opgive brugen af 'skala'. Andre har talt skalabegrebets sag med det argument, at det er nødvendigt for at begribe den spænding, der også er i rumlige relationer.

I en modstilling af kartografisk teori og kroporienteret stedsfænomenologi demonstrerer jeg, at skalabegrebets hierarkiske logik ofte indebærer en implicit opfattelse af det lokale og det globale som dikotomiske modsætninger. I min tilgang til skalabegrebet lægger jeg mig i forlængelse af Nigel Thrifts og Doreen Masseys relationelle geografi, men jeg søger samtidig at forbinde deres tænkning med kropsfænomenologiens stedsforståelse – bl.a. præsenteret af Edward S. Casey. Jeg argumenterer for, at en relationel forståelse af sted ikke gør subjektets situerede og begrænsede synsvinkel mindre relevant. Som alternativt skalabegreb lægger metonymien vægt på forbindelsen mellem det globale og det lokale. Samtidig forstår den forbindelsen mellem del og helhed, virkning og årsag som et kompleks af både nærvær og fravær. Den måde at betegne på fastholder en spænding i skalabegrebet. Dette argument udvikles delvist gennem en analyse af *9-eyes*, en tumblr blog, hvor den canadiske internetkunstner Jon Rafman samler fundne billeder fra Google Street View.

Kapitel 3 til 5 udgør afhandlingens analytiske del, og hvert kapitel udgør en sammenlignende analyse af to litterære værker med en specifik vinkel på hovedemnerne, skala og repræsentation. Analyserne fokuserer på forholdet mellem den fænomenologiske krop og det kartografiske overblik i teksterne, og

læser efter tre litterære virkemidler: narrativ struktur, udsigelse eller synsvinkel og rumligt billedsprog.

Kapitel 3 fokuserer på *litterær kartografi*, der kan opfattes som en underdisciplin i den litterære geografi. Feltet mellem litteratur og kartografi bærer præg af en tradition, der privilegerer ikonisk lighed og dermed også foretrækker visuelle geografiske repræsentationer frem for tekst. Som et modtræk til denne forestilling foreslår jeg en tilgang, der læser litteratur som kartografisk *i sig selv* – ligesom den visuelle repræsentation formgiver litteraturen verden gennem *skala* og *perspektiv*. F.eks. kan forskellen på nulfokalisering (eller den alvidende fortæller) og indre fokalisering (eller personbunden synsvinkel) sammenlignes med forskellen mellem det kartografiske overblik og landskabsmaleriets situerede blik. Denne pointe afsøger jeg i en læsning af to danske forfattere: Katrine Marie Guldagers novellesamling *København* (2004) og Peer Hultbergs roman *Byen og Verden* (1992) om Viborg. I både struktur og fortællerforhold udtrykker bøgerne et tvetydigt geografisk blik, der balancerer mellem totalt overblik og kroppens begrænsede synsvinkel. Ved hjælp af litterære teknikker som filmiske modstillinger, hypotakse og ellipse skriver bøgerne alternative kartografier, der er drevet af det uudtaltes betydningsdannelse frem for af ønsket om en total repræsentation. De gør brug af samspillet mellem nærvær og fravær på en måde, der kan kaldes metonymisk, og jeg argumenterer for, at deres stedsrepræsentation, som både er orienterende og desorienterende, må opfattes som en performativ litterær kartografi.

Kapitel 4 vender blikket mod *affekt* som et begreb, der udfordrer grænsedragningen mellem subjektivt og objektivt rum, ligesom det også unddrager sig entydig repræsentation: det har altså relevans for begge hovedteser. Jeg demonstrerer, at den franske forfatter Jules Romains' (1885-1972) litterære og filosofiske retning *unanimitismen*, som fokuserer på erfaringen af fællesbevidsthed i det moderne byrum, kan ses som en litterær formgivning af affektbegrebets rumlige tærskeltilstand. Denne aspiration er også tydelig i Virginia Woolfs forfatterskab, særligt i *The Waves* (1931). Begge tildeler kroppen en paradoksal rolle: den balancerer mellem en metaforisk og en metonymisk fortolkning, hvilket resulterer i beskrivelser af, hvad jeg kalder *horisontal transcendens*. Denne suspenderede tvetydighed i Romains' og særligt Woolfs rumlige visioner kan forstås som performativ, eftersom teksternes billedsprog udtrykker en uafgørlighed, der ligner netop affektbegrebets ustabilitet.

Kapitel 5 fokuserer på to litterære og kunstneriske værker, som arbejder ud fra det benspænd, at de fokuserer på det *ultralokale*: et torv i byen i Georges Perecs *Tentative d'épuisement d'un lieu parisien* (1975) og gadens identitet i *Flaneur Magazine* (2013-), der i hvert nummer portrætterer en ny gade. Begge værker

undersøger repræsentationens grænser og muligheder, men hvor Pécoc sætter sig for at udøve en kartografisk eller 'total' repræsentation af det ultralokale, erkender *Flaneur* fra starten de begrænsninger, som det subjektive blik medfører. Med en fragmentæstetik udforsker disse værker det paradoks, der ligger i, at selv på den lokale skala optræder stedet metonymisk: helheden er altid kun indirekte tilgængelig for det situerede subjekts begrænsede blik. Med det udgangspunkt argumenterer jeg for, at abstraktion til større skalaer er et nødvendigt element i konceptualiseringen af metonymi som skalabegreb.

Afhandlingens konklusion opridses kort den rolle, som sted, rum og geografi spiller i samtidslitteraturen, inden jeg igen vender blikket mod de to hovedteser: skala og repræsentation. Med afsæt i en sammenligning af afhandlingens analyser konkluderer jeg, at metonymien er en produktiv skalamodel til at forstå stedserfaringens dobbelthed: subjektet er situeret og kropsligt, men orienterer sig også globalt gennem abstraktion og kartografi. Jeg perspektiverer til nye teknologiske udviklinger, der udstiller stedserfaringens tvetydighed. Endelig konkluderer jeg, at en forståelse af litteraturen som performativ er et produktivt redskab for den litterære geografi, fordi man derved undgår en mimetisk og referentialitetsorienteret begrebslighed: i stedet bliver det muligt at fokusere på, hvordan litteraturen udøver geografisk tænkning gennem sin form.